

УДК 141.3(093)

КАРПЕНКО АНДРІЙ,

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ

ІСТОРИОГРАФІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ІМПЛІЦИТНИХ ОПОСЕРЕДКУВАНЬ МІЖ ФІЛОСОФСЬКИМИ ПРОЕКТАМИ М. ГАЙДЕГґЕРА Й Т. АДОРНО

У статті розглянуто проблему методологічного оновлення української історико-філософської науки засобами філософської історіографії. Перехід від історії філософії до філософської історіографії уможливорює актуальні узагальнення щодо світового філософського процесу навіть у випадку дослідження таких різних філософських проектів, як критична теорія Теодора Адорно й фундаментальна онтологія Мартіна Гайдегґера.

Ключові слова: філософська історіографія; опосередкування; дискурс; реконструкція; метафізика; онтологія.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Т. Адорно і М. Гайдегґер - мислителі, яких досить складно порівнювати, оскільки їхні філософські шляхи пройшли ніби в різних площинах, що не мають єдиного засновку. Опосередкований характер відношення між двома мислителями, коли перший відкрито критикує "жаргон" останнього, а той, у свою чергу, презирливо дискваліфікує першого з розряду філософів до більш віддаленого від витоків буття класу "соціологів", робить цю пару безпредметною для історії філософії в прямому сенсі. Але опосередкування як умова мислення як такого є безперечно важливим предметом дослідження з історіографії філософії минулого століття. Якщо виявити склад цього опосередкування, то можна більше дізнатися про культурне та інтелектуальне середовище, у якому визріли два таких різних мислителі, ідентифікувати те спільне, що залишається поза увагою генеалогії, герменевтики тексту, інтелектуальних біографій.

Аналіз наукових досліджень. Нагальність уваги до відношення між філософськими проектами Т. Адорно і М. Гайдегґера підтверджується тим, що й у світовому зрізі лише нещодавно з'явилися публікації, де "напрацьовується" аналітика різноманітних аспектів зіставлення творчості названих мислителів. Колективна монографія "Адорно і Гайдегґер: філософські питання" (2008) репрезентує розвідки дослідників із північноамериканських та західноєвропейських університетів, спрямовані на комплексне висвітлення проблеми історико-філософського поєднання "Адорно - Гайдегґер". Значним внеском авторів цієї монографії є артикуляція ключових тем вирішення зазначеної проблеми: онтологія етики, розуміння мистецтва, розв'язання епістемологічних суперечностей модерної науки, онтологічний статус техніки [1]. Американські дослідники Мартін Джей та Джошуа Рейман "обертають" критику Т. Адорно проти нього самого, щоб виявити ідентичні елементи в системах обох філософів і "зняти" конститутивні для думки Т. Адорно відмінності [4; 6]. Такий вияв гайдегґеріанського фундаменталізму є досить поширеним у рефлексивній літературі, орієнтованій на апологію ради-

кального онтологізму Гайдегґерової думки, кожен "поворот" якої сприймається як трансцендування до ще глибших горизонтів буття.

Більш продуктивним, але дотичним до вищевказаної герменевтики, є підхід, реалізований американським дослідником Д. Гарліцем, який ставить питання про релевантність судження Т. Адорно щодо "історичності" категорій гайдегґерівського філософування й доводить їх конструктивний характер, притаманний не так іманентному плану Гайдегґерівського тексту, як плану читання самого Т. Адорно [3]. З позицій нейтрального об'єктивізму узагальнює основні моменти Адорнової критики, репрезентованої насамперед в есе "Жаргон автентичності", російська дослідниця М. Кречетова, яка також вказує на дещо надуманий характер оцінок Т. Адорно [11].

На особливу увагу заслуговує монографія американського дослідника Веслі Філіпса "Метафізика та музика: Адорно і Гайдегґер" (2015), де розгортається евристична інтерпретація двох філософських проектів відносно імпліцитних мотивів осмислення музики й метафізики, що виявляються саме завдяки реконструкції фонові умови - єдності середовища, де співіснували обидва мислителі [5].

Треба зазначити, що викладене в цій статті дослідження є продовженням попередньої розвідки автора щодо реконструкції інтерференцій між дискурсами Т. Адорно й М. Гайдегґера, що показала дослідницю вагомість цього поля історико-філософської науки саме в розрізі історіографії [10].

Аналіз існуючої літератури з проблеми історико-філософської аналітики відношення між філософськими проектами Т. Адорно й М. Гайдегґера засвідчує потребу в історіографічному узагальненні способу опосередкування вказаних філософських дискурсів.

Мета дослідження - визначити характер **відношення** між філософськими проектами М. Гайдегґера й Т. Адорно.

Виклад основного матеріалу. За традицією з історіографією асоціюється попередній етап наукового дослідження, пов'язаний із опрацюванням існуючої

літератури з проблеми. Народжена в умовах "Гуттенбергового Всесвіту" норма наукової роботи наразі складає реальну проблему вимірності та масштабу того, за модним лінгвістичним виразом, корпусу текстів, що утворюють тіло існуючої літератури майже з будь-якої теми. Це літературне тіло має характерну для інформаційних утворень нинішньої цивілізації схильність до постійного зростання, що ставить під загрозу клішовані структурно-змістові характеристики наукової праці, якот: актуальність теми, ступінь наукової розробки питання тощо. Глобалізоване інформаційне середовище робить традиційні кліше абсурдними й відносними, але ніяк не спрощує самої логіки наукового дослідження. Навпаки, історіографія за таких умов набуває конститутивного значення не так пропедевтики, як ідентифікації концептуальних координат дослідження в загально-світовому філософському процесі. Бібліографія досліджень "полеміки Адорно - Гайдеггер" [1, с. 1], наведена в монографії "Адорно і Гайдеггер: філософські питання", засвідчує, що від середини 80-х років минулого століття до сьогодні інтерес до цієї "полеміки" вже втілюється в певному корпусі текстів, а логіка становлення цього інтересу вже кристалізувалася в певний контур методологічних поворотів та тематичних зміщень. І хоча б у знятому вигляді цю історію треба засвоювати, оскільки без неї вітчизняні історико-філософські розшуки лише поглиблюють той культурний соліпсизм, що дістався нашому суспільству від "залізної зависи". Крізь концептуальні окуляри такого соліпсизму історія ідей виглядає вкрай спекулятивним предметом, позбавленим зв'язку з історією неейдетичних сутностей. Такий погляд гуртує М. Гайдеггера й Т. Адорно до когорти "свідків Ніщо", окреслюючи "множину точок дотику та фігур відштовхування, що виникають між персональними світами двох філософів" [12]. Він також передбачає тільки онтологічний, гносеологічний та естетичний виміри порівняння філософських проектів М. Гайдеггера й Т. Адорно, але зовсім сліпий до ключової теми цієї дивної полеміки - пошуку етики посеред онтологічних, гносеологічних та естетичних концептів.

Актуальні наразі тренди інтелектуальної історії та соціології знань змушують пострадянську гуманітаристику по-новому поглянути на необхідність переходу від "персонального світу" до середовища, у якому цей світ народжується. Оскільки за окремими персоналіями стоять школи, смаки, інтелектуальна мода тощо, усе поле інтелектуального виробництва, за формулюванням Бурдьє, не можна редукувати до "інтересів класу", але не можна й нівелювати впливи середовища на особистість.

Тут ми потрапляємо в топологічну пастку, де лінії історіографії та історії зливаються, оскільки саме цей перехід від індивідуального буття до буття колективного й постав "фігурою відштовхування" між М. Гайдеггером і Т. Адорно. Саме тут важливо ідентифікувати методологію цього переходу на відміну від варіантів, запропонованих у працях мислителів-антагоністів. Адже в критиці Т. Адорно закарбований певний тип розуміння М. Гайдеггера, що полягає в зворотному перекладі його ідіом. Наприклад, знаменне Гайдеггерово *Dasein* транскрибується в традиційній термінології суб'єкт-об'єктних відносин, тобто всупереч очевидним інтенціям контроверсійного німця. З іншого боку, ідіома *Dasein* постає з деструкції модерного концепту суб'єкта, що лише модифікує, а не розриває генетичні зв'яз-

ки між ідіомою та концептом. Але навіть якщо концептуальна парадигма суб'єкта є необхідною при поясненні Гайдеггерової ідіоми, це не означає, що *Dasein* повністю визначається цією парадигмою. Ми маємо втримувати певний зазор між ідіомою та концептом, але цей зазор має бути ані гайдеггеріанською профетикою, ані адорновським жаргоном. Щоб уникнути зісковзування до дискурсів гайдеггеріанства або адорніанства, ми залучаємо термін "ідіолект" до історіографічного обігу.

Дивно, що поняття ідіолекту залишилося майже не розвинутим філософською алхімією постмодерну. Адже воно дозволяє індивідуалізувати обтяжене об'ємом поняття дискурсу. Корпуси текстів - це жорсткий референт, матеріальний продукт процесу творчості, який схоплюється поняттям дискурсу як виробництвом тексту, що виконується авторськи, тобто постає як текстове відтворення особистості автора. Із сукупності текстів можна абстрагувати "мовну персону", індивідуальну мову, ідіолект, іманентно притаманний цим текстам.

Постать М. Гайдеггера вписана до тексту Т. Адорно як адресат критики. Творчість М. Гайдеггера постала для Т. Адорно квінтесенцією мислення, обтяженого архаїчними формами ідентифікації. Полеміка з М. Гайдеггером - важливий елемент становлення Франкфуртської школи взагалі. І тут ми вже наближуємося до ключового питання: "Що у філософії М. Гайдеггера приваблювало, а згодом відштовхувало франкфуртців?". Адже Маркузе і Горкгаймер були учнями М. Гайдеггера, а Т. Адорно невпинно полемізував із ним. І найголовнішим є те, що, попри взаємовиключні погляди на певні теми, проекти Т. Адорно й М. Гайдеггера належать до єдиної платформи "континентального" філософування, контури якої визначаються актуальним для сучасної філософії вододілом між континентальною та аналітичною традиціями. Відраза до позитивістської ідеології сцієнтизму, стурбованість долею мистецтва та мови, обережне ставлення до культу технічного прогресу складають мотиви, що об'єднують обох філософів.

Аналіз попередніх спроб дослідити поряд Т. Адорно й М. Гайдеггера переконує, що тематичний підхід майже неможливо реалізувати в цьому предметному полі, тому що для Т. Адорно заперечення М. Гайдеггера є конститутивним початком його філософської позиції. Набагато продуктивнішим постає генеалогічний підхід, що акцентує на виявленні загальних та відмінних позицій щодо інтерпретації філософських ідей спільних попередників - Гуссерля, Ніцше, Геґеля.

Спільним для Т. Адорно й М. Гайдеггера є ніцшевський акцент на відношенні між метафізикою та мовою. У Ніцше відношення між мовою та метафізикою є конститутивно топологічними, тобто це відношення можна виразити тільки парадоксом, хіазмою, складкою мови. Усі вислови Ніцше щодо мови та метафізики будуть охоплені герменевтичним колом взаємного обертання метафізики мови в мову метафізики. М. Гайдеггер і Т. Адорно пропонують свої варіації зняття напруження, що виростає із цієї топологічної структури. Т. Адорно розуміє означення як нульовий, але позитивний рівень реїфікації та відчуження. І мовна форма порівнюється з формою товарною, оскільки названа річ також включається до обігу, але не матеріального - а символічного обміну. Відсутність чистої мови - це необхідний наслідок історичності буття людини, а метафізика постає тугою за уявним станом гармонії мови та реальності.

Гайдеггер пропонує іншу етимологію втрати та за-

буття первісних, елементарних сенсів людського існування й розміщує їх причини всередині історії мислення. Переклад грецької спадщини на латину - це конкретний історичний факт, у якому німецький філософ догледів втрату мисленням власної буттєвості.

Стосовно інтерпретацій Геґеля і Гуссерля можна з упевненістю передбачити ту саму відмінність - відмінність між протиставленням філософської форми мислення іншим формам і зіставленням цих форм. Але розширення горизонту дослідження виходить за межі завдань нашої статті й буде розглянуто в наступних публікаціях.

Висновки, перспективи подальших досліджень

Установлено, що відношення між філософськими проектами М. Гайдеґґера й Т. Адорно має опосередкований характер. Поєднання цих проектів у межах одного історико-філософського дослідження вимагає додаткової герменевтики. Використання історіографічного підходу до вивчення імпліцитних опосередкувань між філософськими дискурсами Т. Адорно і М. Гайдеґґера дозволяє подолати межі тематичного зіставлення реконструйованого поля інтертекстуальності та відкрити горизонт генеалогічного дослідження розуміння М. Гайдеґґером і Т. Адорно ключових фігур попередньої філософії: Геґеля, Ніцше, Гуссерля. Комплексне генеалогічне дослідження рецепції попередньої філософії як фактора філософського становлення М. Гайдеґґера й Т. Адорно складає перспективу подальших розвідок у визначеному руслі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Adorno and Heidegger: philosophical questions / [Iain Macdonald and Krzysztof Ziarek, editors]. - Stanford : Stanford University Press, 2008. - 222 p.

Карпенко Андрей,

*кандидат философских наук, старший преподаватель кафедры философии, социально-политических и правовых наук
Донбасского государственного педагогического университета, г. Славянск*

ИСТОРИОГРАФИЧЕСКАЯ РЕКОНСТРУКЦИЯ ИМПЛИЦИТНЫХ ОПОСРЕДОВАНИЙ МЕЖДУ ФИЛОСОФСКИМИ ПРОЕКТАМИ М. ХАЙДЕГГЕРА И Т. АДОРНО

В статье рассматривается проблема методологического обновления украинской историко-философской науки средствами философской историографии. Переход от истории философии к философской историографии делает возможным обобщение актуальных стратегий современного философского процесса относительно даже таких разных философских проектов, как критическая теория Теодора Адорно и фундаментальная онтология Мартина Хайдеггера.

Ключевые слова: философская историография; опосредование; дискурс; реконструкция; метафизика; онтология.

Карпенко Andriy,

*PhD in Philosophy, Senior Lecturer of the Philosophy, Socio-political and Legal Sciences Department,
Donbas State Pedagogical University, Sloviansk*

HISTOROGRAPHICAL RECONSTRUCTION OF IMPLICIT MEDIATIONS BETWEEN PHILOSOPHICAL PROJECTS OF HEIDEGGER AND ADORNO

Heidegger and Adorno are thinkers one can hardly imagine compatible. Nevertheless, it took the world philosophical community less than fifty years to produce a whole corpus of texts dealing with Adorno-Heidegger

2. Buck-Morss S. The Origin of Negative Dialectics / Susan Buck-Morss. - New York : The Free Press, 1977. - 350 p.

3. Garlitz D. Frankfurt School contra Heidegger: Adorno's Cultural Critique of the Ideology of German Existentialism [Електронний ресурс] / Dustin Garlitz // The Jargon of Authenticity. - Режим доступу : http://www.philosophyofculture.org/Adorno_contra_Heidegger_The_Jargon_of_Authenticity_Garlitz_2010_5.pdf.

4. Jay M. Taking on the Stigma of Inauthenticity: Adorno's Critique of Genuineness / Martin Jay // Language without Soil: Adorno and the Late Philosophical Modernity / [Gerhard Richter (ed.)]. - New York : Fordham University Press, 2010. - Pp. 17-29.

5. Philips W. Metaphysics and music in Adorno and Heidegger / Wesley Philips. - Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2015. - 229 p.

6. Rayman J. W. A Heideggerian Defence of Phenomenology against Adorno's Negative Dialectical Critique / Joshua William Rayman // Does the world exist? Plurisignificant ciphering of reality / [A.-T. Tymieniecka (ed.)]. - Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2004. - Pp. 637-348.

7. Cambridge companion to Adorno / [edited by Thomas Huhn]. - New York : Cambridge University Press, 2004. - 440 p.

8. Адорно Т. Жаргон подлинности / Теодор В. Адорно ; [пер. с нем. Е. В. Борисов]. - М. : "Канон+" РООИ "Реабилитация", 2011. - 191 с.

9. Адорно Т. Негативная диалектика / Теодор В. Адорно ; [пер. с нем. Е. Л. Петренко]. - М. : Научный мир, 2003. - 374 с.

10. Карпенко А. Гайдеґґер і Адорно: пролегомени до реконструкції діалогу, якого не було / Андрій Карпенко // Схід. - 2014. - № 2 (128). - С. 141-144.

11. Кречетова М. Вопрос о подлинности: Т. Адорно versus М. Хайдеггер / М. Кречетова // Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология. - 2011. - № 2 (14). - С. 122-129.

12. Степин А. В. Свидетели Ничто (Адорно и Хайдеггер) [Електронний ресурс] / А. В. Степин // Конференция "Ломоносов 2012". - [Режим доступу] : http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2012/1912/12650_3caf.pdf.

dispute. Although no evidence ever suggested that such a dispute really took place, Adorno's violent critique of Heidegger's jargon draws attention of both devoted Heideggerians and their not less devoted opponents and generates the real dispute over Adorno-Heidegger dispute. Unfortunately, Ukrainian scholars are of little concern about such secondary phenomena of the world philosophical process as reception history or reconstruction of the divides and bridges between leading figures in philosophy of the twentieth century.

The common ground for Heidegger and Adorno can be seen only through the lens of the deeper divide between analytical and continental traditions in philosophy. Post-Soviet condition of philosophizing can be changed if it finds itself within this continental coordinates as opposed to positivist ideology of science. This is where the implicit common core for contemporary Ukrainian postmarxism, Adorno's critical theory and Heidegger's fundamental ontology can be found. In this article I argue for historiographical turn in contemporary Ukrainian history of philosophy, which would enable overcoming of topical approaches in favor of influence approaches.

Keywords: *philosophical historiography; mediation; discourse; reconstruction; metaphysics; ontology.*

REFERENCES

1. Macdonald I., Ziarek K. (ed). (2008), Adorno and Heidegger: philosophical questions, Stanford University Press, Stanford, 222 p. (engl).
2. Buck-Morss S. (1977), The Origin of Negative Dialectics, The Free Press, New York, 350 p. (engl).
3. Garlitz D. (2010), Frankfurt School contra Heidegger: Adorno's Cultural Critique of the Ideology of German Existentialism, in *The Jargon of Authenticity*, available at: http://www.philosophyofculture.org/Adorno_contra_Heidegger_The_Jargon_of_Authenticity_Garlitz_2010_5.pdf (engl).
4. Jay M. (2010), Taking on the Stigma of Inauthenticity: Adorno's Critique of Genuineness, In: *Language without Soil: Adorno and the Late Philosophical Modernity*, Fordham University Press, New York, pp. 17-29 (engl).
5. Philips W. (2015), Metaphysics and music in Adorno and Heidegger, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 229 p. (engl)
6. Rayman J. W. (2004), A Heideggerian Defence of Phenomenology against Adorno's Negative Dialectical Critique, In: *Does the world exist? Plurisignificant ciphering of reality*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, pp. 637-348 (engl).
7. Huhn Th., ed. (2004), Cambridge companion to Adorno, Cambridge University Press, New York, 440 p. (engl).
8. Adorno T. (2003), Negative Dialectics, Nauchnyi Mir, Moscow, 374 p. (rus).
9. Adorno T. (2011), The Jargon of Authenticity, Canon+, Moscow, 191 p. (rus).
10. Karpenko A. (2014), Heidegger and Adorno: prolegomena to reconstruction of the dialogue which never happened, *Skhid*, № 2 (128), pp. 141-144 (ukr).
11. Krechetova M. (2011), The Question of authenticity: Th. Adorno versus M. Heidegger, *Vestnik of Tomsk State University. Philosophy. Sociology. Politology*, 2 (14), pp. 122-129 (rus).
12. Stepin A. Svideteli Nichto (Adorno i Heidegger) [Witnesses of Nothingness (Adorno and Heidegger)], *Conference "Lomonosov 2012"*, available at: http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2012/1912/12650_3caf.pdf (rus).

© Карпенко Андрій

Надійшла до редакції 11.09.2015